

Dansk udenrigspolitik 1812-1813

AF

P. HERTEL RASMUSSEN

Indledning

Nærværende artikel har som sigte at behandle dansk udenrigspolitik i perioden foråret 1812 til foråret 1813, idet der især vil blive lagt vægt på at undersøge, hvilken rolle hensynet til helstatens bevarelse spillede i dansk udenrigspolitik. Dette vil blive søgt gjort ved at lade undersøgelsen beskæftige sig med fem problemstillinger, nemlig: (1) hvordan man i København valgte at opfatte den storpolitiske situation i Europa; (2) i tilknytning hertil vil divergenserne i opfattelsen hos Frederik VI og udenrigsminister Niels Rosenkrantz blive søgt klarlagt, (3) og ud fra dette vil det blive undersøgt, hvad dansk udenrigspolitikens mål var i denne periode, kombineret med en analyse af, (4) hvilken indvirkning europæisk storpolitik havde på den, og (5) hvordan man fra dansk side reagerede på de formodede eller reelle trusler mod helstaten.

Undersøgelsen støtter sig i vidt omfang på primært kildemateriale, dels utrykt diplomatisk materiale, beroende i Rigsarkivet, dels det trykte materiale i »Meddelelser fra Krigsarkiverne«, udgivet af Generalstaben, bind 5-7, København 1892-1896; litteraturen om emnet er såre sparsom: 2. halvbind af bind 7 af Edvard Holms »Danmark-Norges Historie fra den Store Nordiske Krigs Slutning til Rigernes Adskillelse 1720-1814« (udkommet i 1912) indeholder en ikke ganske tilfredsstillende beskrivelse af begivenhedsforløbet, hvorfor man er henvist til F. W. Morén og hans »Kring 1812 Års Politik«,¹ hvis man vil have en

¹ Med undertitlen: »Studier i svensk och dansk utrikespolitik från Pommerus ockupering 1812 till vapenvilan i Poischwitz 1813«, Stlm. 1927. – Til afhandlingen er flg. kildemateriale anvendt:

1. Departementet for udenlandske anliggender 1771-1848 (RA):

Almindelig del

DFUA Gehejmeregistratur 1813, nr. 28.

Speciel del. Tyske stater.

DFUA Preussen II. Depecher 1813-1814, 1 pakke, nr. 22-77.

Ges.ark. Preussen I. Ordre 1813-1815. 1 pakke, nr. 1-19.

Andre europæiske stater

DFUA Rusland VIII. Betreffende Sveriges rustning i 1812 og krigen mellem Rusland og Frankrig, 1812. 1 pakke.

mere pålidelig, men dog stadig beskrivende og ikke problemorienteret og analyserende gennemgang af begivenhedsforløbet.

Udgangspunktet for dansk udenrigspolitik ved indgangen til 1812 var de gennemgribende forandringer, der var sket i det europæiske statssystem som følge af de napoleonske krige. Disse havde medført (set i relation til Danmark), at det franske rige var blevet udvidet op til Elben, med Hamburg som en fransk by, og at Europa var blevet underkastet kontinentalspærringen. Efter Københavns bombardement i 1807, fulgt op af Fontainebleau-traktaten samme år, hvorved Danmark forpligtede sig til at føre krig mod England og tilslutte sig kontinentalspærringen, var Danmark allieret med Frankrig, sikret i teorien mod udenlandske angreb og deltager i en blokade af England.

De svenske ønsker om en erhvervelse af Norge, som havde spillet en rolle i det 18. århundrede, fik nu fornyet aktualitet, efter at Sverige ved freden i Frederikshamn september 1809 havde måttet afstå Finland til Rusland. Herefter stod man i Sverige til at begynde med over for spørgsmålet om, hvorvidt det ville være muligt at generobre Finland, eller om man i stedet burde erobre Norge. Ved valget af den franske marskal, fyrsten af Ponte Corvo, til svensk konge under navnet Karl XIV Johan afklaredes spørgsmålet ved dennes beslutning om, at man ved først givne lejlighed burde erobre Norge, for hvilket mål der arbejdedes i årene 1810–1811, og som mundede ud i russisk støtte til de svenske planer.

Den franske tilstedeværelse ved Danmarks sydgrænse, kombineret med de stigende krav til håndhævelsen af kontinentalspærringen, gjorde samtidig sikkerheden omkring hertugdømmerne diskutabel: i 1810 havde Napoleon i protest mod den lemfældige udførelse af kontinentalspærringen i Oldenburg og ved den tyske Nordsøkyt indlemmet disse områder i Frankrig; denne handling gjorde,

DFUA Rusland VIII. Prins Dolgorukis sendelse hertil 1813 og kammerherre Carl Moltkes overordentlige sendelse til det russiske kejserlige hovedkvarter i Tyskland 1813–1815. 1 pakke.

DFUA Rusland II. Depecher 1812–1814, 1 pakke.

Ges.ark. Rusland I. Ordre 1812–1813, 1 pakke.

DFUA Sverige II. Depecher 1812–1813, 1 pakke, nr. 131.

Ges.ark. Sverige I. Ordre 1812–1813, 1 pakke, nr. 1–24.

DFUA Østrig II. Depecher 1813–1815, 1 pakke, nr. 20–67.

Ges.ark. Østrig I. Ordre 1812–1813, 1 pakke, nr. 72–81.

DFUA England I e. Korrespondancesager i anledning af grev J. Bernstorffs sendelse til London 1813 i anledning af de påtænkte fredsforhandlinger. 1813–1814. 1 pakke nr. 28.

2. *Danica-fotografering (RA):*

Deutsches Zentral-Archiv, Abteilung Merseburg.

Auswärtiges Amt, arkiv nr. 301.

Nr. 893–894, spole 56. Depêches du et au Comte de Dohna. Fol. 1–246. 1812.

Nr. 904, spole 57, 1813.

Russiske films. Det russiske udenrigsministeriums akter (ældre række). Reg. 180.

1812. I. 1 æske. København–St. Petersburg. St. Petersburg–København. Ditto for 1813.

(Lizakewitz' depecher).

Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien, arkiv nr. 550; spole nr. 50. Depecher fra Graf Lützw 1813.

at man fra dansk side ikke ganske kunne udelukke muligheden af, at fransk-mændene ville anvende magt overfor hertugdømmerne, såfremt disse ikke totalt lukkede af for handel med engelske varer.

Ved indgangen til 1812 var Danmark, allieret med Frankrig, således involveret i en for handel og økonomi ødelæggende krig med England. Desuden var der grund til at regne med, at såvel Norge som hertugdømmerne kunne gøres til genstand for anslag fra henholdsvis svensk og fransk side. Eventuelle anslag mod hertugdømmerne søgtes afværget ved en stedse mere rigoristisk overholdelse af franske påbud i forbindelse med kontinentalspærringen. De svenske ønsker om Norge var man sig ikke konkret bevidst.²

Frederik VI og Niels Rosenkrantz' opfattelse af den politiske situation

Det var Frederik VI, der bestemte den udenrigspolitiske kurs, som Danmark fulgte i disse år. Til at bistå sig havde han som udenrigsminister Niels Rosenkrantz, som var tiltrådt i 1810 og virkede i embedet til sin død i 1824. Skønt samarbejdet synes at have foregået uden åbne konflikter, var der dog visse essentielle forskelle i deres opfattelse af den storpolitiske situation, Danmarks placering i den og Danmarks muligheder i den. Disse divergencer havde næppe den store betydning, så længe den rent sikkerhedspolitiske situation var om ikke betryggende, så dog rolig. Men i det øjeblik, hvor de herskende magtforhold i Europa ændredes, ville disse meningsforskelle få betydning. Af den grund må det anses for formålstjenligt at søge at bestemme disse grundsynspunkter og -forskelle. Materialet hertil er Rosenkrantz' korrespondance med Frederik VI og dennes med sin svoger, landgreve Frederik af Hessen, der fungerede som statholder i Norge.³

Som ovenfor anført befandt Danmark sig i en situation, hvor der mod Norge og hertugdømmerne var rettet trusler fra svensk og fransk side. Frederik VI var ikke blind for de svenske ønsker om Norge, men den hjælp, Sverige efter hans mening kunne regne med, måtte komme fra England, som Danmark jo var i krig med. Men nogen tro på, at Sverige, selv med engelsk bistand, skulle kunne erobre Norge, nærede han ikke, delvis p. g. a. den ringe kampevne, den svenske hær havde udvist under 1808-felttoget mod Norge. Rusland nærede han ikke megen tillid til, og det hverken som allieret for Danmark eller Sverige, og om den svensk-russiske tilnærmelse var han uvidende.⁴ Den eneste trussel, Frederik VI reelt regnede med, var den, der fra fransk side var rettet mod den jyske halvø, ifald Danmark fjernede sig fra Frankrig eller ikke med tilstrækkelig kraft opretholdt kontinentalspærringen.⁵ Og da han samtidig mente, at Napoleon ville

² Se R. Ruppenthal, Denmark and the Continental System, Journal of Modern History vol. 15, 1943, samt Jörgen Weibull, Carl Johan och Norge 1810-1814, Lund 1957.

³ Trykt i de nævnte bind af »Meddelelser fra Krigsarkiverne«, i det følgende forkortet »Medd.«.

⁴ Frederik VI t. Frederik af Hessen 5/2 1811, Medd. V, s. 12, samme 19/11 1811, Medd. V, s. 38, samme 2/2 1811, Medd. V, s. 10, samme 2/3 1811, Medd. V, s. 23. Se desuden Holm anf. arb., s. 60 ff., 319.

⁵ Frederik VI t. Frederik af Hessen 2/2 1811, Medd. V, s. 10.

vinde det kommende felttog mod Rusland, var for ham muligheden af, at Sverige skulle kunne opnå reel russisk støtte alene derved urealistisk. Forsåvidt angik Norges forbliven i helstaten var der næppe grund til uro.

Selvom Niels Rosenkrantz delte dette syn på Sverige og hertugdømmernes udsatte position, var han dog ikke blind for, at magtforholdene i Europa kunne ændre sig (noget, som Frederik VI ikke troede på); og dette kunne få konsekvenser for helstatens bevarelse. Ligesom Frederik VI var han mest opmærksom på sandsynligheden af, at Sverige ville søge hjælp til erhvervelsen af Norge i England, og chancen for en tilnærmelse Sverige-Rusland var han uden øje for; men mens Frederik VI var overbevist om varigheden af den franske hegemoni i Europa, så var Rosenkrantz det ikke, fordi han ikke var overbevist om Napoleons militære uovervindelighed. Dog, så længe Frankrig var herre over kontinentet, burde Danmark holde sig til Frankrig. Det øjeblik, den franske magt blev brudt, måtte man indstille sig på allianceændringer for at betrygge statens existens.⁶

Begivenhederne i 1812

Den 27. januar 1812 besatte franske tropper Svensk Forpommern i protest mod den lemfældige overholdelse af kontinentalspærringen. Handlingen fremkaldte en svensk statsrådsbeslutning om neutralitet, hvilket dog ikke hindrede Karl Johan i den 5. april s. å. i St. Petersborg at få udmøntet den allerede opnåede forståelse med Rusland forsåvidt angik Norge i en allianceaftale, hvis indhold var, at Sverige i den kommende krig mellem Frankrig og Rusland skulle foretage en diversion i ryggen på de franske hære ved at gå i land på den tyske Østersø-kyst. Modydelsen herfor var, at Sverige fik Norge. Såfremt Frederik VI ikke godvilligt afstod Norge mod kompensationer i Nordtyskland, skulle en svensk-russisk hær invadere Sjælland og derved fremtvinge afståelsen. Hæren skulle være klar i maj; traktaten holdtes hemmelig.

Det bør bemærkes, at traktaten omhyggeligt stipulerede, at erhvervelsen af Norge gik forud for den svenske hjælp til Rusland. Mens Sverige således opnåede støtte til sine territoriale aspirationer hos Rusland, så bekræftede Danmark den 7. marts ved fornyelsen af Fontainebleau-traktaten sin tilknytning til Frankrig og søgte at betrygge rigets existens ved denne alliance. Den kommende krig mellem Frankrig og Rusland ville skille Danmark fra Sverige, derved at Sverige ville opnå sine mål ved russisk støtte, og derved at Danmark søgte at hindre dette ved alliancen med Frankrig. Udfaldet af krigen ville afgøre Norges fremtidige tilhørsforhold.

I løbet af foråret erfarede man i København om den svensk-russiske alliance og løftet om Norge.⁷ Nogen større virkning fik denne viden dog ikke, hvilket kan

⁶ Rosenkrantz t. Frederik VI 31/1 1811, Medd. V, s. 87, samme 29/12 1811, Medd. V, s. 107, samme 7/1 1812, Medd. V, s. 212, samme 1/9 1811, Medd. V, s. 97. Holm, anf. arb., s. 274, 297 og 299.

⁷ Blome t. Rktz. 21/4 1812, nr. 186, Rktz. t. Blome 12/5 1812, nr. 43, t. Baudissin 12/5 1812, nr. 83. Se også Rktz. t. Blome 15/5 1812, nr. 45, Lizakewitz' dep. af 19/5 1812, nr. 29; Baudissin t. Rktz. 22/5 1812, nr. 28, Blome t. Rktz. 26/5 1812, nr. 196, samme 2/6

skyldes, at man ville se, hvorledes østfelttoget ville komme til at gå, og at man muligvis nærrede en vis mistro til, at en tidligere fransk marskal under en krig mellem Frankrig og Rusland virkelig ville stille sig på russisk side.

Ved månedsskiftet juni/juli 1812 var, efter forsinkelser, den svensk-russiske invasionsstyrke klar til landgang, hvilket man i København var underrettet om. Hvad man ikke vidste, var styrkens mål, men denne ubehagelige erkendelse nåede man dog snart frem til, og Rosenkrantz konkluderede, at Rusland og England havde lovet Sverige Norge til gengæld for dets tjenester. Der foretoges rustninger fra dansk side, indtil man ca. 11. august mente, at ekspeditionen var udsat.⁸ Det er ikke muligt entydigt at klarlægge, hvad man fra dansk side lærte af denne begivenhedsrække, hvortil kom, at de svensk-russiske rustninger efter Karl Johans møde i Åbo med czar Alexander I i slutningen af august betød iværksættelsen af nye og mere omfattende invasionsforberedelser. Om disse erfarede man hurtigt og præcist i begyndelsen af september.⁹ Rosenkrantz erkendte, hvad det drejede sig om, og afleverede den 19. sept. 1812 et omfangsrigt memorandum til Frederik VI, behandlende den politiske og strategiske situation.¹⁰

Hovedtanken i det var overbevisningen om, (1) at Rusland aktivt ville medvirke til at berøve Danmark Norge, og (2) at Napoleon grundet Ruslands geografiske karakteristika ikke ville vinde østfelttoget, og (3) at den hidtidige, altdominerende fare for den jyske halvø var stærkt afsvækket og afløst af en langt farligere mod riget som helhed, sigtende mod, »at Danmark skal udslettes af de uafhængige staters tal«. Heroverfor rådede Rosenkrantz kongen til at frigøre sig fra Frankrig på en lempelig måde, fulgt op af en udsoning med England, hvad der skulle bringe økonomien på fode igen. Nogen tilslutning til England, Rusland og Sverige kunne Rosenkrantz ikke umiddelbart anbefale, da de ville kræve Danmarks øjeblikkelige overgang til koalitionen. Men hvis man frigjorde sig, ville truslen mod Sjælland forsvinde.

Frederik VI delte på ingen måde denne opfattelse; den 20. september svarede han,^{10a} og stik imod Rosenkrantz' opfattelse mente Frederik VI, at den største trussel var rettet mod den jyske halvø, og gik den tabt, ville resten af riget sulte, eftersom »Jylland er Norges spisekammer, ligesom Holsten er det for Sjælland«. Frederik VI var imod at forlade den franske lejr. Disse to aktstykker belyser

1812, nr. 198. Se også Rktz. t. Frederik VI 12/5 1812, Medd. V, s. 230. Det bør bemærkes, at man fremdeles betragtede England som trediepart i alliancen. Se dog Rktz. t. Eyben (Berlin) 26/5 1812, nr. 33, t. Levetzau (Wien) 30/5 1812, nr. 19, Blome 5/6 1812, nr. 54, Baudissin t. Rktz. 2/6 1812, nr. 32.

⁸ Rktz. t. Blome 19/6 1812, nr. 58, t. C. Bernstorff (Wien) 23/6 1812, nr. 24, t. Frederik VI 28/6 1812, Medd. V, s. 238, Frederik VI t. Frederik af Hessen 4/7 1812, Medd. V, s. 329; Blome t. Rktz. 14/7 1812, nr. 210, Baudissin til Rktz. 30/6 1812, nr. 44, Rktz. t. Bernstorff 30/6 1812, nr. 25; Frederik VI t. Frederik af Hessen 21/7 1812 Medd. V, s. 332, t. Rothe, Bornholms kommandant, 23/7 1812, Medd. V, s. 333, Rktz. t. Blome 17/7 1812, nr. 70, t. Bernstorff 21/7 1812, nr. 31; Rktz. t. Frederik VI 24/7 1812, Medd. V, s. 245; Frederik VI t. Frederik af Hessen, 11/8 1812, Medd. V, s. 342.

⁹ Baudissin t. Rktz. 8/9 1812, nr. 67, samme 11/9 1812, nr. 68 og 69, Rktz. t. Frederik VI 16/9 1812, Medd. V, s. 259.

¹⁰ Rktz. t. Frederik VI 19/9 1812, Medd. V, s. 261.

^{10 a} Sst. V, s. 353.

udmærket de fundamentale forskelle i de to personers opfattelse af begrebet udenrigspolitik.

Rosenkrantz' forslag, fremsat på et tidspunkt, hvor alt tilsyneladende gik godt for Napoleon, havde sin styrke i, at han søgte at forudse, hvad der ville ske i en ikke for fjern fremtid. Frederik VI's svaghed var hans manglende vilje og evne til at kunne se ud over den rådende situation. Kissinger har om dette problem skrevet følgende i sit essay »Domestic Structure and Foreign Policy«: »The most difficult, indeed tragic, aspect of foreign policy is how to deal with the problem of conjecture. When the scope for action is greatest, knowledge on which to base such action is small and ambiguous. When knowledge becomes available, the ability to affect events is usually at a minimum . . . The conjectural element of foreign policy – the need to gear actions to an assessment that cannot be proved true, when it is made – is never more crucial than in a revolutionary period. Then the old order is obviously disintegrating while the shape of its replacement is highly uncertain«. Og senere: »Issues are dealt with only as the pressure of events imposes the need for resolving them . . . This procedure neglects the long range because the future has no administrative constituency . . .«¹¹

Det »revolutionære« ved situationen i september 1812 bestod i, at Frankrig ikke ville vinde østfelttoget, og at koalitionen nu ville komme i offensiven, med alt hvad det betød for helstatens enhed. Skulle den reddes, så mente Rosenkrantz, at tidspunktet var kommet, mens Napoleon endnu var i Rusland, og næppe ville kaste sig over den jyske halvø på nuværende tidspunkt, og mens Rusland ville have nytte af en begyndende dansk frigøring fra Frankrig. Frederik VI, hvis fantasi kun var stærk, når det gjaldt om at se, hvad der kunne ske, hvis franskmændene rykkede ind i Holsten, gik i realiteten ikke ind på denne tankegang og baserede sin opfattelse på, hvad han følte var kendsgerningerne, nemlig: (1) Napoleons uovervindelighed i Rusland, (2) Ruslands grundlæggende svaghed som stat og allieret (for såvel Sverige som Danmark) og (3) den altoverskyggende fare for den jyske halvø.

Forskellen mellem Frederik VI og Rosenkrantz lå altså ikke kun i divergerende opfattelser af den storpolitiske situation i Europa, den lå også i to modstridende opfattelser af, hvad udenrigspolitik egentlig er. For Rosenkrantz var den en kontinuerlig proces, der tog sigte på at muliggøre en nogenlunde farefri dansk »sejlad« gennem krigen under hensyntagen til ændringerne i de europæiske magtforhold. Tingene ændrede sig, og så måtte Danmarks udenrigspolitik og stilling også ændre sig – i værste fald ved at helstaten blev splittet, i bedste derved, at man i tide frigjorde sig fra de bånd, der ikke længere sikrede helstatens beståen – hvis de da nogensinde havde gjort det.

For Frederik VI var udenrigspolitik sagsbehandling, forvaltning. Problemerne blev behandlet, når de meldte sig på skrivepulten – men heller ikke før. Frederik VI's svar på den nye invasionstrussel var af ren militær art; dog i begyndelsen af oktober slappedes tempoet i de svenske rustninger, og snart afblæstes de.¹²

¹¹ H. A. Kissinger, *Domestic Structure and Foreign Policy*, *American Foreign Policy. Three Essays*, New York 1969, s. 14 og 30 f.

¹² Frederik VI t. generalerne 21/9 1812, Medd. V, s. 354, t. Haffner 21/9 1812, Medd. V,

Tiden indtil begyndelsen af december 1812 forløb begivenhedsløst; på Frederik VI synes efterretningerne om den franske retræte at have gjort et dybt indtryk,¹³ og Rosenkrantz så med bange anelser på fremtiden. Den 24. november skrev han, at man til foråret ville stå i den samme situation som den i sommeren 1812, at traktaten Sverige-Rusland (men ikke England!) stadig stod ved magt, og at man i løbet af vinteren ville se sig stillet overfor næsten uoverstigelige vanskeligheder med at forsyne Norge med korn (høsten 1812 var slået fejl).¹⁴

Perioden fra primo december 1812 til ultimo januar 1813

Den franske retræte vestpå gennem Rusland og den russiske fremrykning mod Centraleuropa medførte en øget interesse over for Danmark fra russisk, østrigsk og svensk side. På russisk side var situationen nu helt forandret sammenlignet med den i foråret og sommeren 1812 fremherskende. Czar Alexander I havde her afsluttet St. Petersburg-traktaten ud fra defensive præmisser: under det sig nærmende franske angreb gjaldt det om at sikre ro på nordflanken (ligesom man ved Bukarest-freden med Tyrkiet sikrede roen på sydflanken) ved at bortvende Sveriges opmærksomhed fra Finland. Denne traktat var nu hæmmende i og med, at det ville være af værdi, om der kunne foretages et angreb i ryggen på den franske hær i Tyskland, og hertil var den danske hær placeret i den bedste position, hvortil kom, at den var veluddannet og på fuld styrke. Imidlertid havde man ved St. Petersburg-traktaten lovet Sverige Norge på Danmarks bekostning, et løfte, som man ikke ville fravige, men for at få Danmark med stillede man fra russisk side nu i udsigt, at landet kunne blive en 1. rangsmagt i Centraleuropa. Dette skete ved en samtale den 25. november 1812 mellem czaren og den danske gesandt i St. Petersburg, Otto Blome. Czaren foreholdt denne, at Danmark burde slutte fred med England og tilslutte sig koalitionen. Mod at afstå Norge til Sverige ville Danmark få Hansestæderne, den tyske Nordsøkyst samt Holland.¹⁵

Også fra østrigsk side sporedes en stigende interesse for Danmark: uden glæde så Metternich på den russiske fremrykning ind i Europa, fordi den for ham blot betød, at det franske hegemoni blev udskiftet med et russisk. For at undgå dette startede han derfor en diplomatisk kampagne, der først tog sigte på at opnå våbenhvile i Europa for derefter at lade Østrig blive den førende magt i koalitionen. Efter at Napoleon havde antaget den østrigske mægling, nærmede Østrig sig nu Danmark for at opnå støtte til sine fredsbestræbelser (se herom senere).

I Sverige modtoges efterretningerne østfra med blandede følelser. Karl Johan så, at jo mere russerne kom i offensiven, jo mindre behøvede de svensk hjælp, og jo mere usandsynlig blev erhvervelsen af Norge efter St. Petersburg-traktatens

s. 359 t. Suckow 29/9 1812, Medd. V, s. 361 t. Kardorff 29/9 1812, Medd. V, s. 362, t. Juel 30/9 1812, Medd. V, s. 363, Rktz. t. Bernstorff 3/10 1812, nr. 54, Baudissin t. Rktz. 29/9 1812, nr. 76, Frederik VI t. Frederik af Hessen 13/10 1812, Medd. V, s. 366, samme 25/10 1812, Medd. V, s. 369.

¹³ Dohna t. Auswärtiges Amt 1/12 1812, nr. 90.

¹⁴ Rktz. t. Bernstorff 24/11 1812, nr. 79, t. Baudissin 24/11 1812, nr. 186.

¹⁵ Blomes depeche herom er trykt i Danske Magazin 6. r., II, 1. hf.

bestemmelser. Karl Johan mistænkte russerne for at ville manøvrere Danmark over i koalitionen uden klare løfter om Norges afståelse,¹⁶ og for at bremse dette lod han den 10. december, inden Blomes depeche om 25.-november-samtalen var ankommet, den svenske gesandt i København, Oxenstierna, aflevere en note til Rosenkrantz med det indhold, at Danmark burde tilslutte sig koalitionen, afstå Norge og i stedet modtage kompensationer i Nordtyskland.¹⁷ Rosenkrantz fandt kravet om Norges afståelse uantageligt, en anskuelse, som Frederik VI fuldt ud delte.¹⁸ I overensstemmelse hermed svarede man Oxenstierna. Blomes depeche ændrede intet derved.

Mens der således var enighed mellem Frederik VI og Rosenkrantz om det helt uantagelige i at afstå Norge, var meningene mere delte, når det gjaldt Danmarks forhold til koalitionen og Frankrig. Det havde i 19. september-memorandum'et været Rosenkrantz' opfattelse, at Danmark burde komme ud af det franske system; det havde også indtil efteråret været Rosenkrantz' opfattelse, at også England ville støtte Sverige i erhvervelsen af Norge, men denne sidste anskuelse var nu ved at ændres, bl. a. som en følge af de meddelelser, som kom fra Blome angående dennes samtaler med den engelske St. Petersborg-gesandt, Cathcart. Denne havde ytret, at England ikke støttede den svenske tanke om erhvervelsen af Norge, og at Danmark burde udsone sig med England. Der er grund til at antage, at disse efterretninger gjorde et gunstigt indtryk på Rosenkrantz, og i november-december 1812 er der ting, der tyder på, at han overvejede, hvordan man kunne komme i nærmere kontakt med den engelske regering og finde ud af dens standpunkter og ønsker. Midlet hertil skulle være udsendelsen af auditor Sten Bille Andersen til London med det formål at opnå licenser til korntransporterne til Norge. Men han skulle også være bemyndiget til at diskutere emner af videregående interesse, og hvad dette indebar, afslørede Rosenkrantz den 15. december ved at skrive til Blome, at man burde finde ud af, om det var muligt at slutte fred med England uden straks at skulle deltage i krigen mod Frankrig.¹⁹

Afsendelsen af Sten Bille til London krævede Frederik VI's accept, men da denne var udmærket klar over forholdene i Norge, og samtidig var stærkt påvirket af efterretningerne om dem, modsatte han sig ikke missionen. Dette betød dog ikke, at Frederik VI var ved at nærme sig koalitionen: for sig så han stadig en trippelalliance England-Sverige-Rusland, som, optaget af indre splid, stræbte efter at fratage Danmark Norge.²⁰ Den 12. januar 1813 afrejste Sten Bille, og

¹⁶ Moréns, anf. arb., s. 78 ff.

¹⁷ Oxenstiernas note 10/12 1812, trykt i Medd. V, s. 273; se også Morén, anf. arb., s. 81 ff.

¹⁸ Rktz. t. Blome 11/12 1812, nr. 149, t. Baudissin 11/12 1812, nr. 196, t. Frederik VI 14/12 1812, Medd. V, s. 272. Se note 2 i Morén, anf. arb., s. 84. Rktz. t. Blome 15/12 1812, nr. 151.

¹⁹ Morén, anf. arb., 66 ff., Blome t. Rktz. 18/9 1812, nr. 231, 20/10 1812, nr. 240, 3/11 1812, nr. 246, 6/11 1812, nr. 248, Rktz. t. Blome 29/9 1812, nr. 107, 6/10 1812, nr. 110, 8/12 1812, nr. 148.

²⁰ Frederik VI t. Frederik af Hessen 26/12 1812, Medd. V, s. 373, Holm, anf. arb., s. 351 f.

karaktern af hans mission betonedes af købmand Hornemann i dennes brev til udenrigsminister Castlereagh, hvori det hed, at Bille også var bemyndiget til at gå ind i »a more minute discussion of the subject«, hvis man fra engelsk side var interesseret.²¹ De russisk-svenske henvendelser kan ikke have været udslag-givende for Rosenkrantz' ønske at søge kontakt med England, eftersom den første ytring om dette emne findes i en ordre af 8. december 1812, to dage før Oxenstiernas note. Men der kan næppe være tvivl om, at de fremskyndede hans ønsker, da det var uvist, hvor længe England ville nægte Sverige sin støtte.

Også på andre måder søgte Rosenkrantz at modvirke den russisk-svenske trus-sel og den danske afvisning af at diskutere Norges afståelse (og i den forbindelse afvisningen af at tilslutte sig koalitionen): den danske chargé d'affaires i Stock-holm, Baudissin, skulle opøge den russiske gesandt, general Suchtelen, og for-tælle ham, at Danmark var knyttet til Frankrig ved krigen mod England, og at kravet om Norges afståelse kun ville hindre Danmark i at tilslutte sig koali-tionen.²² Mens Rosenkrantz således var enig med Frederik VI i indholdet af øjeblikkets udenrigspolitik: at fredsforhandlinger med England ikke for øjeblikket kunne indledes, så var han tilhænger af, at samme udenrigspolitik fremførtes i en form, der ikke udelukkede en senere diskussion af allianceproblemet: Bille-missionens tosidede formål, kontakten til den russiske Stockholm-gesandt – et synspunkt, der støttes af Rosenkrantz' bemærkning til Blome om, at hvis Billes mission muliggjorde det, så ville han benytte chancen til at få Frederik VI til at »mettre encore moins de reserve« i tilnærmelserne til England.²³

Disse tilnærmelser skulle på lidt længere sigt gøre det muligt at opnå fred med England. Blev Danmark ad den vej knyttet til koalitionen, om ikke som krigs-førende, så dog ikke-krigsførende, så ville truslen mod Norge være stærkt for-mindsket. England havde ikke lovet Sverige Norge, og man kunne ikke kræve af en koalitionspartner, at den skulle opløse sig selv. Frederik VI's hovedbegrun-delse for Billes mission var dog at skaffe kornlicenser for at lindre hungers-nøden i Norge, og selv betragtede han dette problem som det vigtigste, Dan-mark stod overfor.²⁴

Men indtil videre forblev man i den franske lejr, og da den franske gesandt den 5. januar 1813 forespurgte om Danmarks fortsatte loyalitet, svarede man, at landet forblev i den franske lejr, dog med det forbehold, at kongen ikke kunne afse tropper til brug udenfor rigets grænser.²⁵ Januar måned prægedes af en voldsom svensk aktivitet for at få Danmark til at afstå Norge og tilslutte sig koalitionen, men udover en betydelig dansk irritation førte den ikke til noget.²⁶ Desto større forhåbninger vakte meddelelserne om den østrigske mægling, som

²¹ Hornemanns brev til Castlereagh og Bille-missionens øvrige materiale findes i DFUA England I e, nr. 28. Se også Lizakewitz' dep. af 12/2 1813, nr. 15.

²² Rktz. t. Baudissin 29/12 1812, nr. 203, t. Blome 29/9 1812, nr. 107, 3/11 1812, nr. 125.

²³ Rktz. t. Blome 29/1 1813, nr. 162.

²⁴ Frederik VI t. Frederik af Hessen 2/1 1813, Medd. VI, s. 66.

²⁵ Rktz. t. Frederik VI, Medd. VI, s. 5 ff., Morén, anf. arb., s. 92.

²⁶ Se sst., s. 108–123.

man nu modtog, Frederik VI erklærede sig villig til at antage den tilbudte mægling.²⁷

Rosenkrantz på sin side var ikke ganske tryk ved den politiske situations mulige udvikling, og den 31. januar 1813 afleverede han påny et memorandum til Frederik VI.²⁸ Da Rosenkrantz forudså, at russerne i midten af februar ville stå i Berlin og være ved at overskride den danske sydgrænse, ville dette for Karl Johan være signalet til at bryde ind i Norge. Riget ville således være fanget i en knibtangsbevægelse, samtidig med at forbindelsen mellem Danmark og Norge ville være afbrudt af den engelske flåde. Og eftersom Napoleon ved sin ensidige accept af den østrigske mægling havde brudt den artikel i 7. marts-traktaten, der forbød separatfred, så havde Danmark nu frie hænder til at slutte fred med England. Men det ville tage nogen tid at få effektueret, så for at afværge den umiddelbart overhængende fare for den jyske halvø, foreslog Rosenkrantz, at man opfordrede franskmændene til at forlade Hamburg, Lübeck og Lauenburg for så selv at besætte dette område; herved ville det for russerne blive tilkendegivet, at disse hjørnestene i det franske herredømme i Nordtyskland ingen taktisk betydning havde længere, hvorved man ville dreje den russiske fremrykningsakse mod syd.

Frederik VI accepterede den 2. februar ønsket om fred med England, i og med at han øjnede to muligheder for Danmarks frelse: den forhåbentlig kommende almindelige fred eller en status som neutral. Men han kunne ikke gå med til at besætte Hansestæderne, i første række af frygt for franskmændene.²⁹ Der var kun grund til neutralitet på grund af situationen i Norge, den russiske fremrykning nødvendiggjorde intet systemskifte.

Perioden primo februar–ultimo marts 1813

Denne periode domineredes af arbejdet på at få fred med England og forhåbningerne til den østrigske mægling. Den 4. februar 1813 skrev Rosenkrantz til den engelske udenrigsminister Castlereagh og anmodede om fred. Med Bille som mellemlid nåede brevet frem den 26. februar. Bemærkelsesværdigt nok tog Rosenkrantz sit udgangspunkt i Cathcarts og andres ytringer om fred mellem Danmark og England, hvilket tyder på, at de havde gjort Rosenkrantz sikker på den engelske fredsvilje.³⁰ Men det var til ingen nytte: ønsket om licenser blev først afvist, og den 1. marts modtog Bille Castlereaghs svar på fredsnoten: der udtryktes glæde over de danske fredsønsker, men yderligere forhandlinger henvistes til Stockholm, hvor den engelske gesandt var bemyndiget til at slutte fred.³¹

Den engelske baggrund for dette var, at når England havde tilsluttet sig Sve-

²⁷ Se sst., s. 128: Bernstorff t. Rktz., 16/1 1813, nr. 73, se også dep. af 9/1 1813, nr. 69, 13/1 1813, nr. 71. Rktz. t. Bernstorff 30/1 1813, nr. 13, Frederik VI t. Frederik af Hessen 30/1 1813, Medd. VI, s. 71, Frederik VI t. Ewald 27/1 1813, Medd. VI, s. 93.

²⁸ Rktz. t. Frederik VI 31/1 1813, Medd. VI, s. 17.

²⁹ Frederik VI t. Rktz. 2/2 1813, Medd. VI, s. 63.

³⁰ Rktz. t. Castlereagh 4/2 1813, England I e, nr. 28.

³¹ Se Morén, anf. arb., s. 131; Castlereagh t. Rktz. 28/2 1813, oversat i Medd. VII, s. 39.

rige og Rusland, så kunne det ikke modarbejde en politik, disse lande i forvejen var enedes om ved at slutte separatfred med Danmark; for at være i nær kontakt med disse to landes regeringer ønskede England derfor at forhandle i Stockholm. Heroverfor stod Rosenkrantz' synspunkt, at Danmark kun var i krig med England, og at denne krig var brudt ud på et tidspunkt, hvor England og Rusland ikke var allierede. Den dansk-engelske krig havde intet at gøre med den kontinentale, og Englands allierede kunne ikke have noget imod, at der sluttedes fred mellem England og Danmark.³²

Inden det engelske svar nåede frem, havde man dog her lejlighed til at glæde sig over den østrigske mægling. Hidtil havde den kun spillet den rolle, at den havde fået Frederik VI til at nærme sig England, men i midten af februar erfarede man, at Metternich ville modsætte sig Norges afståelse; dette synspunkt skulle fremføres af de to udsendinge, han planlagde at sende til London og til czarens hovedkvarter for at opnå støtte til mæglingen og forklare det østrigske standpunkt. Metternichs mening om den tænkte afståelse som »uretfærdig« og »extravagant« vakte en ikke ringe glæde i København, og bedre blev det, da man hørte, at udsendingen til London skulle foretage rejsen via København.³³ Det viste sig dog, at man havde skruet forventningerne for højt op, så da den østrigske udsending ankom den 28. februar, skuffedes man; man havde troet, at han var bemyndiget til en mere kraftfuld indskriden på Danmarks vegne, end han egentlig var.³⁴

Ved indgangen til marts var situationen ikke opløftende: svenskerne fortsatte deres nervekrig med noter og trusler,³⁵ og Rosenkrantz' forsøg på at betrygge helstatens existens var enten underkastet usikkerhed eller også afvist. Fra England vidste man intet, og Hansestæderne var ikke blevet besat; og altimens nærmede russerne sig hastigt Lauenburg. Ca. 7. marts ankom det første brev fra Bille, omhandlede det forgæves forsøg på at skaffe licenser. Hans efterfølgende brev var således affattet, at Rosenkrantz blev klar over, at fredsforsøget var slået fejl, og at England ikke modsatte sig de svenske Norges-planer.³⁶ Det endelige afslag ankom ca. 20. marts. Det gjorde ikke Rosenkrantz så nedslået, som man kunne have forventet, hvilket muligvis skyldes, at der intet konkret sagdes om Norge, samt at udviklingen ved Elben var gået langt mere glat, end Rosenkrantz havde regnet med. Russerne havde ganske vist besat Hamburg, men det

³² Morén, anf. arb., s. 102 ff.; Rktz. t. Baudissin 19/2 1813, nr. 32.

³³ Bernstorff t. Rktz. 16/1 1813, nr. 73, 20/1 1813, nr. 75, 27/1 1813, nr. 77, 1/2 1813, nr. 80, 19/2 1813, nr. 83. Rktz. t. Bernstorff 16/2 1813, nr. 20, Frederik VI t. Frederik af Hessen 23/2, Medd. VI, s. 79. Lützows dep. af 20/2 1813: se også Morén, anf. arb., s. 169 ff.

³⁴ Sst., s. 173.

³⁵ Baudissin t. Rktz. 2/2 1813, nr. 16 og 17, 5/2 1813, nr. 18, 19/2 1813, nr. 22. Se desuden Baudissin t. Rktz. 22/2 1813, nr. 23, 23/2 1813, nr. 24, 26/2 1813, nr. 25.

³⁶ Morén, anf. arb., s. 174 ff.; Rktz. t. Frederik VI 8/3 1813, Medd. VI, s. 40, Bille t. Rktz. 23/2 1813, Rktz. t. Frederik VI 11/3 1813, Medd. VI, s. 46, Bille t. Rktz. 2/3 1813, Medd. VI, s. 47, Rktz. t. Frederik VI 12/3 1813, sst., Rktz. t. Blome 12/3 1813, nr. 48, t. Bernstorff 13/3 1813, nr. 27, t. Baudissin 16/3 1813, nr. 50, t. Blome 16/3 1813, nr. 94, GHR.

var også alt. Rosenkrantz så nu, den værste trussel som værende rettet mod Norge, men mente interessant nok, at det engelske krav om at forhandle i Stockholm skyldtes hensynet til russerne.³⁷ Han var altså ikke alene uvidende om den nyligt afsluttede traktat mellem England og Sverige (se senere), men også af den anskuelse, at noget nært forhold ikke eksisterede mellem de to lande, hvilket igen gjorde, at kravet om at forhandle i Stockholm ikke opfattedes som noget udpræget negativt. Kravet skyldtes hensynet til Rusland, men da denne magt tit havde opfordret Danmark til at søge fred med England, kunne den engelske nervøsitet fjernes ved en russisk udtalelse om, at man dér intet havde imod, at Danmark forhandlede separat med England. Frederik VI var ikke meget for dette,³⁸ men inden hans ønsker kunne blive virkeliggjort, ændrede situationen sig totalt.

Perioden fra ultimo marts til primo maj 1813

Hvad der for czaren i november 1812 under samtalen med Blome havde været et drømmesyn, var nu ved at blive til virkelighed: den russiske hær var under fremrykning ind i Europa, og den 4. marts nåede man Berlin. Som en følge af de voksende forsyningsproblemer m. m. blev det nu noget nær en militær nødvendighed at få den danske hær til at foretage et angreb i den franske venstre flanke. Fra russisk side var man sig pinligt bevidst, at man for at opnå dette måtte garantere Danmark Norge, hvad man ikke ønskede at gøre af hensyn til svenskerne. Nogen løsning på problemet syntes vanskelig at øjne, indtil man efarede om den engelsk-svenske traktat.

Ligesom Sverige havde ønsket (og opnået) russisk støtte til erhvervelsen af Norge, havde man ønsket og ønskede fremdeles det samme af England, og man havde da også prøvet at få den, men forgæves.³⁹ Imidlertid forstærkedes også de engelske ønsker om at se så mange stater som muligt tilslutte sig krigen på kontinentet, og den 3. marts blev det endelig muligt af afslutte en alliancetraktat mellem de to lande. Den var imidlertid et kompromisprodukt, der tog hensyn til såvel de engelske synspunkter om, at det gjaldt om hurtigt at få Sverige aktivt med i krigen, og så de svenske om, at man ønskede Norge. Mens St. Petersborgtraktaten havde været entydig, når det gjaldt rækkefølgen af disse ting, så var 3. marts-traktaten tvetydig.⁴⁰ Det indtryk, man derfor fik i czarens hovedkvarter i Kalisch, da man hørte om traktaten, var, at Sverige havde skudt ønsket om Norge ud i en fjernere fremtid, hvad der fik czaren til omgående at sende en udsending til København med det udtrykkelige formål at få Danmark med i krigen. Udsendingen skulle redegøre for udskydelsen af det norske problem, og de tidligere nævnte kompensationer i Nordtyskland fik nu også karakter af pant med henblik på den endelige fredsslutning.⁴¹

³⁷ Morén, anf. arb., s. 175 f.; om dateringsproblemet, se sst., s. 178 note 1. Rktz t. Frederik VI 22/3 1813, Medd. VI, s. 48.

³⁸ Frederik VI t. Rktz. 21/3 1813, Medd. VI, s. 64.

³⁹ Morén, anf. arb., s. 25 ff.; Weibull, anf. arb., s. 62 f.

⁴⁰ Morén, anf. arb., s. 142 ff., 157.

⁴¹ Sst., s. 185 ff.

Udsendingen, hvis navn var fyrst Sergius Dolgoruki, ankom til København den 22. marts 1813, hvor hans oplysninger vakte røre. De overbragtes dels i form af et personligt brev fra czaren og en verbalnote, dels i form af visse mundtlige meddelelser, bl. a. at Norge ikke længere var et politisk problem.⁴² Rusland syntes således at have trukket sin garanti for den svenske erhvervelse af Norge tilbage. Disse oplysninger medførte en fuldstændig omvurdering af det politiske billede i København: den rådende tro på Rusland som Sveriges allierede i bestræbelserne på erhverve Norge forsvandt, og en udpræget optimisme med hensyn til fremtiden bredte sig.⁴³ For at kunne forstå dette kan det måske være nødvendigt at anstille visse betragtninger over Ruslands position.

Så længe Danmark havde befundet sig i et modsætningsforhold til Sverige, havde man fra dansk side søgt og fundet en allieret i Rusland, som af den svenske besiddelse af Finland og efter freden i Stolbova 1617 også af Ingermanland lukkedes ude af Østersøen. Sverige havde på sin side fundet en allieret i Frankrig, men rent strategisk var det væsentlige, at Sverige i øst og vest var udsat for en art »containment« fra to fjendtlige magter. Efter freden i Nystad 1721 var Sverige på tilbagetog som Østersømagt og Rusland under fremmarch. Så længe Sverige besad Finland, var det dog stadig i stand til at udgøre en trussel mod de nyvundne russiske positioner ved den Finske bugt og ved Østersøen. Men da Rusland erobrede Finland, og den svenske østgrænse pludselig blev flyttet vestpå til den Botniske bugt, syntes Rusland at have elimineret Sverige som Østersømagt, og det måtte synes naturligt at vende eventuelle svenske territoriale aspirationer vestpå – hvilket skete ved St. Petersborg-traktaten.

Rusland svar således den eneste magt, der havde en konkret, sikkerhedsbetonet interesse i Sveriges territoriale hensigter – hvad Frankrig reelt ikke havde; det var ligeledes den eneste magt, der kunne udøve et konkret, militært pres på Sverige i konfliktsituationer. Det var disse synspunkter, der havde domineret i dansk udenrigspolitik, og som sidst havde fundet et markant udtryk i den evige alliancetraktat mellem Danmark og Rusland af 1773, hvor Rusland garanterede monarkiets enhed.

Men ikke nok med at den tilsyneladende afskrivning af Norge som udenrigspolitisk problem fik konsekvenser for Danmarks forhold til Rusland, også i forbindelse med fredsforhandlingerne med England fik den nye situation betydning. Det har været omtalt, at Rosenkrantz opfattede den engelske tilbageholdenhed som udtryk for frygt/hensyn til Rusland. Men nu, hvor russerne trak sig ud af de svenske Norges-planer, syntes der ikke at være nogen grund til den engelske holdning. Dansk udenrigspolitik efter Dolgorukis ankomst blev nu centreret om, at (1) en dansk medvirken i krigen mod Frankrig gjordes betinget af (2) en fredsslutning med England og (3) en russisk garanti for Norge.

⁴² Alexander I t. Frederik VI 14/3 1813, verbalnote modtaget af Rktz. 25/3 1813. Rusland VIII, Dolgorukis sendelse, hvor alle papirer vedrørende Dolgorukis og Moltkes respektive missioner beror. Trykt i Danske Magazin, se ovfr. s. 71, note 15. Se også J. Bernstorffs instrux af 3/4 1813, England I e, nr. 28.

⁴³ Morén, anf. arb., s. 196 f., Frederik VI t. Frederik af Hessen 30/3 1813. Medd. VI, s. 84, Frederik VI t. Haffner 26/3 1813, Medd. VI, s. 113.

Det formelle svar på Dolgorukis note kom i form af en verbalnote af 27. marts.⁴⁴ Da Rusland var det eneste land, der havde garanteret Sverige Norge, var hovedkravet over for det en garanti for Norges forbliven i helstaten som forudgående betingelse for at deltage i krigen. I forbindelse med fredsforhandlingerne med England anmodede man om russisk bistand i form af en henvendelse til den engelske regering. Hertil sluttede sig to missioner til henholdsvis czarhovedkvarteret og London; allerede i Rosenkrantz' og Frederik VI's reaktioner på Castlereaghs brev var det ønskelige i disse to missioner fremført, nu var deres virkeliggørelse endnu mere påtrængende. Til den engelske mission udsås Joachim von Bernstorff, til den russiske grev Carl Moltke.

Instruxen til Moltke⁴⁵ faldt i to dele: (1) den omtalte garanti for Norge samt (2) en bemyndigelse til, dersom czaren kunne formå Cathcart, der befandt sig i czarhovedkvarteret, til at afslutte fredspreliminærer sub spe rati, at underskrive disse, hvis de indeholdt en engelsk garanti for Norge. Instruxen til Bernstorff⁴⁶ var i al væsentlighed af samme indhold som Moltkes.

Om chancerne for at nå frem til en aftale med England var Rosenkrantz optimistisk: der synes at være en engelsk vilje til at slutte fred, og den forhindring, der åbenbart hidtil havde holdt dem tilbage, var nu borte, hvortil kom, at når Bernstorff ankom til London, så ville det engelske kabinet af den russiske gesandt være instrueret om de skridt, Frederik VI havde foretaget, og man ville være »en faveur« over for Bernstorffs hele mission.⁴⁷ Den 3. april afrejste Moltke, og den 4. forlod Bernstorff København.⁴⁸ Herefter måtte man afvente deres indberetninger og de videre instruxer, der måtte blive tilstillet Dolgoruki. Denne venteperiode domineredes af to hinanden modsigende strømninger: de oplysninger, der indløb fra gesandterne i Berlin og Wien, og de, der indløb fra Baudissin i Stockholm.

Efter at Berlin var kommet til at ligge bag den russiske frontlinie, og efter at czaren havde opløst sit hovedkvarter i det vestlige Polen, var Berlin blevet et fortrinligt sted at holde sig orienteret om den politiske udvikling i koalitionen østlige fløj, hvortil kom, at det kun tog ca. 5 dage for en depeche at nå frem fra Berlin til København. Oplysningerne fra den danske gesandt, von Eyben, gik i korthed ud på, at krigen med England var at betragte som afsluttet,⁴⁹ oplysninger, som kombineret med dem, der indløb fra gesandten i Wien, C. Bernstorff, nemlig, at Sverige havde udsat sine Norges-planer,⁵⁰ kun kunne bekræfte opfattelsen i København.

På den anden side indløb der fremdeles truende og negative efterretninger fra Sverige, kulminerende med et ultimatum om, at Danmark straks afstod Norge

⁴⁴ Verbalnote fra Rktz. t. Dolgoruki 27/3 1813, trykt i Danske Magazin, se ovenfor.

⁴⁵ Instrux t. C. Moltke 30/3 1813. Rusland VIII, Dolgoruki.

⁴⁶ Instrux t. J. von Bernstorff 3/4 1813. England I e, nr. 28.

⁴⁷ Rktz. t. Baudissin 26/3 1813, nr. 55, instruxens s. 3.

⁴⁸ Rktz. t. C. Bernstorff 3/4 1813, nr. 35.

⁴⁹ Eyben t. Rktz. 3/4 1813, nr. 45, 6/4 1813, nr. 46, 10/4 1813, nr. 49.

⁵⁰ C. Bernstorff t. Rktz. 17/3 1813, nr. 101, delvist aftrykt i Medd. VI, s. 60. Rktz. t. C. Bernstorff 6/4 1813, nr. 36, t. Blome samme dag, nr. 58, t. Frederik VI 7/4 1813, Medd. VI, s. 121. Se endvidere C. Bernstorff t. Rktz 24/3 1813, nr. 103, 7/4 1813, nr. 109.

og tilsluttede sig koalitionen; skete det ikke, ville Sverige afbryde de diplomatiske forbindelser.⁵¹ Dette ultimatum ankom den 11. april, og det fratog Rosenkrantz enhver tiltro til Dolgorukis mission.⁵² Det samme kan ikke siges om Frederik VI, som opførte sig, som om Danmark allerede var med i koalitionen. Kun få dage efter Dolgorukis ankomst havde man fra dansk side søgt at opnå våbentilstand med de eneglske skibe på Elben, men uden held.⁵³ Dette afslag afficerede dog ikke Frederik VI, i og med at han søgte at gøre, hvad Rosenkrantz så tit havde opfordret ham til: han bestemte sig for at besætte Hansestæderne.

Efter at svenskerne nu omsider var begyndt at gå i land i Stralsund, og efter at franskmændene havde startet en modoffensiv fra Hannover i nordlig retning, var Rosenkrantz' nervøsitet påny blevet vakt. Besatte en af parterne de omtalte byer, ville det medføre uro og oprør i hertugdømmerne af en for statens sikkerhed farlig karakter. Den franske fremrykning bekymrede mest: lod man dem besætte stæderne og dermed rykke ind i deres »gamle« besiddelser omkring Elben, ville det gøre et meget ugunstigt indtryk i London og Kalisch. Begge disse ting ville man undgå ved at besætte Hansestæderne selv.⁵⁴

Den 10. april bestemte Frederik VI derfor, at Hansestæderne skulle besættes. Rent praktisk skulle det ordnes ved, at den danske bykommandant i Altona henvendte sig til den russiske kommandant i Hamburg og udvirkede den danske indrykning, men fra russisk side så man sig ikke i stand til at efterkomme dette ønske, i og med at de russiske officerer i Hamburg fremdeles betragtede Danmark som ikke-allieret.⁵⁵ Dette ændrer dog intet ved det rent principielle, nemlig at Frederik VI nu strakte sig meget langt i tilnærmelsesbestræbelserne over for koalitionen. Det må siges at være lidt af et paradox, at det nu var Rosenkrantz, der var grebet af skepsis ved de mulige udsigter til fred og ved de forholdsregler, han så længe havde ivret for, mens Frederik VI så lyst på samme. Man kan dertil sige, at det havde han længe gjort, blot med modsat fortegn.

Den 10. april ankom kureren fra Dolgoruki til czarhovedkvarteret; han sendtes tilbage med et brev, skrevet af statssekretær Nesselrode. Statssekretærens brev fremførtes som verbalnote for Rosenkrantz den 20. april, og det gjorde et såre godt indtryk. Rosenkrantz så brevet som et vidnesbyrd om czarens ønske om, at man fra dansk side afstod fra kravet om garantier.⁵⁶ Dette ville kunne klares ved, at man henviste til den evige alliancetraktat, hvorved man ville undgå den »an-

⁵¹ Rktz. t. Eyben 3/4 1813, nr. 42, t. Blome 6/4 1813, nr. 58, Baudissin t. Rktz. 23/3 1813, nr. 34, 1/4 1813, nr. 37, 6/4 1813, nr. 39, 6/4 1813, nr. 40, 6/4 1813, nr. 42, 7/4 1813, nr. 43, 7/4 1813, nr. 44, 17/4 1813, nr. 47. Morén anf. arb., s. 212 ff. Engeströms note af 1/4 1813, Sverige I c, nr. 64, Rktz.'s svar 10/4 1813, sst.

⁵² Rktz. t. Moltke 11/4 1813, nr. 4.

⁵³ Morén, anf. arb., s. 203 f.; Rktz. t. Frederik VI 24/3 1813, Medd. VI, s. 54, 24/3 1813, Medd. VI, s. 55, Frederik VI t. Carl af Hessen 29/3 1813, Medd. VI, s. 115.

⁵⁴ Rktz. t. Frederik VI 8/4 1813, Medd. VI, s. 122, 9/4 1813, sst., 10/4 1813, Medd. VI, s. 123. Morén, anf. arb., s. 225 ff.

⁵⁵ Frederik VI t. Ewald 10/4 1813, Medd. VI, s. 185; Morén, anf. arb., s. 228 f.

⁵⁶ Nesselrode t. Dolgoruki 10/4 1813, vedlagt i kopi i ordre nr. 7 t. Moltke 22/4 1813, Rktz. t. Blome 20/4 1813, nr. 62, t. C. Bernstorff samme dag, nr. 42, t. Eyben samme dag, nr. 110, GHR; Morén, anf. arb., s. 254, især note 2; Rktz. t. Frederik VI 21/4 1813, Medd. VII, s. 40 (nr. 14) og s. 44 (nr. 20).

stødssten«, det var at kræve en skriftlig garanti. Rosenkrantz henstillede, at Moltke og J. Bernstorff blot skulle kræve, at hverken Rusland eller England sluttede fred, uden at nogen del af helstaten, som under krigen var frataget kongen, blev tilbagegivet.

Allerede samme dag godkendte Frederik VI dette.⁵⁷ Hos Morén (s. 257) fremtræder denne accept som noget helt naturligt, men når man betænker Frederik VI's hidtidige, usmidige holdning til problemerne omkring dansk tiltræden til koalitionen, må det nok siges, at Frederik VI's ja var noget nær en omvæltning. Det, han herved havde tilsluttet sig, kunne betyde, at svenskerne besatte Norge, uden at Frederik VI ville føle sig foruroliget, udstyret som han på det tidspunkt ville være med en russisk og engelsk garanti for, at når den endelige fred kom, så skulle Norge tilbagegives. At Norge var ham sikret, forekom ham så indlysende, at han ikke hurtigt nok kunne tilslutte sig koalitionen og deltage i krigshandlingerne mod Frankrig. I disse uger synes Frederik VI's tillid til czaren og hans tro på, at freden med England nok skulle komme, at have være noget nær fuldstændig.

Også Rosenkrantz synes at være blevet opmuntret, for da Sverige den 18. april meddelte Baudissin, at de diplomatiske forbindelser Danmark-Sverige var afbrudt, og da den svenske chargé d'affaires i København anmodede om sit pas, nøjedes Rosenkrantz med blot at konstatere, at der fremdeles herskede fred,⁵⁸ og han tilføjede nogle kommentarer til Blomes oplysninger om den russiske og engelske velvilje over for Danmark. Man var fremdeles af den anskuelse, at Rusland og England var positivt stemt (hvilket også bekræftedes af Bille i London og C. Bernstorff i Wien).⁵⁹

Men snart brast forhåbningerne til Rusland: den 24. april foreslog Dolgoruki Rosenkrantz, at Danmark afstod Trondhjem stift til Sverige, hvilket omgående medførte, at Rosenkrantz mistede al tro på Dolgorukis mission og den russiske velvilje over for Danmark.⁶⁰ Denne anskuelse forstærkedes, da man modtog de første indberetninger fra Moltke. Denne var den 16. april ankommet til czarens hovedkvarter, hvor han var blevet præsenteret for kravet om Norges afståelse, i og med, at czaren havde forstået, at hans tolkning af 3. marts-traktaten var ukorrekt. Moltkes protester var forgæves, og hans første indberetning, som ankom den 30. april, bestyrkede Rosenkrantz' tro på, at Dolgorukis mission havde været en fælde.⁶¹

Frederik VI selv kommenterede ikke den fejlslagne mission, han synes at have

⁵⁷ Rktz. t. Moltke 21/4 1813, nr. 5.

⁵⁸ Engeströms note t. Baudissin 18/4 1813, Sverige I e nr. 64, Rktz. t. Frederik VI, 22/4 1813, Medd. VI, s. 128; Morén, anf. arb., s. 236 ff., Rktz. t. J. Bernstorff 22/4 1813, nr. 2, t. Moltke samme dag, nr. 6. Om Frederik VI's egen reaktion, se Frederik VI t. Frederik af Hessen 22/4 1813, Medd. VI, s. 304, til samme 23/4 1813, Medd. VI, s. 305. Frederik VI var ikke synderlig pikeret over bruddet.

⁵⁹ Bille t. Rktz. 13/4 1813, trykt i Medd. VI, s. 161, C. Bernstorff t. Rktz. 7/4 1813, nr. 109.

⁶⁰ Rktz. t. C. Bernstorff 24/4 1813, nr. 43.

⁶¹ Moltke t. Rktz. 23/4 1813, nr. 1, Rktz. t. Blome 1/5 1813, nr. 66. Morén, anf. arb., s. 264 ff., 276 ff. Rktz. t. C. Bernstorff 1/5 1813, nr. 45.

været optimistisk og fuldkommen at have sat sin lid til England, hvori han støttedes af Rosenkrantz. Allerede inden den uheldige russer havde forladt København, var han på det nærmeste glemt, og i stedet voksede troen på England.⁶² Denne tro, som næredes af de ovenfor nævnte depecher, bestyrkedes af de oplysninger, som Eyben kom med, og som gik ud på, at Castlereagh skulle have opfordret Karl Johan til at afstå fra sine norske planer.⁶³ At Moltke havde indberettet nogen ganske andet, synes ikke at have vakt opmærksomhed.⁶⁴

Man kunne forvente, at når man hidtil havde troet, at den engelske tilbageholdenhed skyldtes hensyn til Rusland, og når man havde ment, at den pludseligt opståede velvilje fra russisk side ville fjerne denne indstilling, så skulle man rimeligvis vente, at når denne forudsætning bortfaldt, så ville troen på England også forsvinde. Det gjorde den altså ikke, og årsagen hertil må søges i de ovenfor nævnte oplysninger, hvis hele tendens var, at englænderne ikke ville støtte Sverige, og at de var sindet at slutte fred med Danmark. Hertil kommer den mere irrationelt betonedede forklaring, at man ligeså meget troede på et heldigt udfald af J. Bernstorffs mission, fordi der ikke var så meget andet at tro på. Sverige havde afbrudt de diplomatiske forbindelser, og de første svenske tropper gik nu i land i Pommern, sulten var stadig et overvældende problem i Norge, og sidst, men ikke mindst, Rusland støttede de svenske planer. Situationen var altså på ingen måde opmuntrende.

At man i et vist omfang tilsyneladende lod hånt om oplysninger, som burde afkræfte denne tillid, ses dels af den manglende reaktion på Moltkes ovenfor nævnte depeche; den ses også af den skepsis, som næredes til de af den engelske gesandt i Stockholm, Thornton, fremførte meddelelser. Umiddelbart kan det undre, at man lagde mere vægt på Cathcarts oplysninger fra czarhovedkvarteret, som man kun kendte ad omveje, mens Thorntons meddelelser, som fremførtes direkte over for danske instanser, ingen virkning havde.⁶⁵ Denne uvilje skyldtes også, at man nærede en fundamental mistillid til Thorntons person og omgivelser.⁶⁶

Frederik VI selv fortsatte sin koalitionsvenlige politik ved sydgrænsen; den franske modoffensiv havde den 29. april medført, at forstaden Harburg påny var blevet besat af franske tropper. Derved kom de russiske styrker i selve Hamburg i farezonen, og de kunne ikke indenfor en overskuelig fremtid påregne forstærkninger fra russisk eller svensk side. De eneste, der kunne hjælpe, var danskerne, og den 2. maj beordrede Frederik VI general Wegener til at yde de russiske styrker bistand i tilfælde af, at franskmændene ville gå over Elben. Fra den 11. maj kæmpede danskere og russere skulder ved skulder mod franskmændene, hvis

⁶² Rktz. t. Blome 1/5 1813, nr. 66, Rktz. t. C. Bernstorff 1/5 1813, nr. 45.

⁶³ Eyben t. Rktz. 24/4 1813, nr. 54, 29/4 1813, nr. 56.

⁶⁴ Frederik VI t. Frederik af Hessen 22/4 1813, Medd. VI, s. 304, 24/4 1813, Medd. VI, s. 306, 27/4 1813, sst.

⁶⁵ Rktz. t. C. Bernstorff 13/4 1813, nr. 39, Thornton t. Baudissin 15/3 1813, Medd. VI, s. 52, vedlagt Baudissins dep. af 16/3 1813, nr. 31, Thornton t. Baudissin 6/4 1813, Medd. VI, s. 152, vedlagt Baudissins dep. af 7/4 1813, nr. 43. Morén, anf. arb., 204 f., 229 ff.

⁶⁶ Sst., s. 281, Rktz. t. Eyben 13/4 1813, nr. 48, Lützows dep. 6/4 1813, nr. 41.

general dog var uvidende om de bevæggrunde, der havde fået hans danske forbundsfælle til at skifte side, og desårsag sendte de danskere, der blev taget til fange, tilbage til de danske linier.⁶⁷

Selvom kongen begrundede dette skridt med hensynet til hertugdømmerne, var kernen dog den, at han åbent havde taget parti for russerne mod franskmændene. Årsagen hertil må søges i Frederik VI's tro på, at freden med England var sikker. Men det skyldes muligvis også, at Frederik VI (i modsætning til Rosenkrantz) næppe var helt overbevist om den russiske støtte til Sverige. Han har ikke omtalt sit syn på Dolgorukis fejlslagne mission i brevene til Frederik af Hessen, hvilket kan skyldes, at han enten ikke har villet se fiaskoen i øjnene, eller også, at han mente, at Metternich og Moltke ville få held til at overbevise czaren om det urimelige i at støtte Karl Johan og i at afvise Frederik VI, som var rede til at yde den fælles sag så store tjenester, et synspunkt, der nok har en del på sig.⁶⁸ At han må have næret en form for tillid til russerne ses deraf, at han nu ville kæmpe på deres side. Havde han ingen tiltro overhovedet, forekommer det temmelig usandsynligt, at han, hvilket primært mål, han end efterstræbte, ville hjælpe dem – så meget mere som russerne i Hamburg var talmæssigt underlegne, hvorfor en ikke ringe del af kampbyrden vilde falde på de danske styrker. Den 6. maj forlod Dolgoruki København. Kongens tro på et heldigt udfald af Moltkes mission svækkedes lidt, men fremdeles syntes man at nære en vis tillid til den og til C. Bernstorffs anstrengelser i Wien.⁶⁹ Det var dog til J. Bernstorffs mission, at de største forhåbninger knyttede sig.⁷⁰

Afslutningen

Allerede inden J. Bernstorff ankom til London, var Castlereagh orienteret om hans komme.⁷¹ Dette havde dog ingen indvirkning på den engelske holdning til det skandinaviske spørgsmål, for den 20. april skrev Castlereagh til Bille, at man gerne ville forhandle, men det forudsatte, at det kunne ske et sted, hvor det var muligt at være i kontakt med Sverige og Rusland, hvorfor han foreslog Hamburg.⁷² Uden at møde Bernstorff rejste Bille hjem, og den 23. april blev Bernstorff modtaget af Castlereagh, som meddelte, at England fremdeles støttede de svenske Norges-planer, og at fredsforhandlinger uden om Sverige og Rusland var udelukkede. Den 13. maj modtog man i København underretning herom, og det havde en dybt nedslående virkning. Rosenkrantz foreslog kongen, at man gik ind på det engelske ønske om at forhandle i Hamburg for dog at have en vis indflydelse på den videre udvikling, men det afvistes.⁷³ Efter en kort periode,

⁶⁷ Frederik VI t. Wegener 2/5 1813, Medd. VI, s. 202 (se også de følgende sider). Morén, anf. arb., s. 283 f.

⁶⁸ Rktz. t. Frederik VI 2/5 1813, Medd. VI, s. 133.

⁶⁹ Rktz. t. Frederik VI 4/5 1813, Medd. VI, s. 134, Rktz. t. Moltke 5/5 1813, nr. 1, t. J. Bernstorff 6/5 1813, Rktz. t. Frederik VI 12/5 1813, Medd. VI, s. 136.

⁷⁰ Rktz. t. Eyben 6/5 1813, nr. 24, GHR.

⁷¹ Bille t. Castlereagh 13/4 1813, trykt i Medd. VI, s. 162. Morén, anf. arb., s. 286 f.

⁷² Castlereagh t. Bille 20/4 1813, trykt i Medd. VI, s. 163, note 3.

⁷³ Rktz. t. Frederik VI 13/5 1813, Medd. VI, s. 137.

hvor Frederik VI holdt på, at der skulle vises neutralitet over for krigens parter, og hvor den hidtidige politik ved sydgrænsen bragtes til ophor,⁷⁴ svingede han helt om.

Mens Frederik VI siden nytår i vidt omfang havde lyttet til og på mange måder accepteret Rosenkrantz' forslag, så vendte billedet nu. Det gamle mønster i kongens situationsopfattelse kom nu tilbage: englænderne var »uforskammede« og hele deres politik frastødende.⁷⁵ Rosenkrantz' følgende ordrer giver udmærket lejlighed til at betragte det meget negative indtryk, den mislykkede mission havde forvoldt. Den 17. maj skrev han til Moltke, at kongen have set sit sidste håb forsvinde totalt, og den 18., at kongen var blevet kastet ud i en tilstand af håbløshed.⁷⁶ Desuden indberettede Lützow den 15. maj, at den fejlslagne mission havde frataget Rosenkrantz muligheden for at øve indflydelse på kongen, som kun lyttede til sine franskvenlige adjutanter og Kaas, der af Lützow betragtedes som det civile medlem af »adjutantregeringen«.⁷⁷

Resultatet af dette blev, at Frederik VI den 15. maj i omtalte brev til Christian Frederik meddelte, at der ikke var andet at gøre end at holde sig til Napoleon, også fordi krigsbilledet nu var ved at vende. Russerne var ved at forlade Elben, og den 3. maj havde Napoleon sejret ved Gross-Görschen. Rent militære betragtninger dominerede nu Frederik VI's beslutninger, og Rosenkrantz synes skubbet ud i mørket. Kogen havde selv helt og holdent bemægtiget sig det udenrigspolitiske domæne; tilslutningen til Napoleon skete ikke, fordi han garanterede Danmark Norge, men fordi de andre ikke gjorde det.

Vel fik Danmark således en ny udenrigspolitisk linie, men det ophørte med at have en udenrigspolitik. Som nævnt mistede Rosenkrantz sin indflydelse, hvilket bl. a. ytrede sig deri, at ordremængden i sidste halvdel af maj faldt kraftigt, og at mange af depecherne fra samme tidsrum ikke blev dechiffreret. Man får det indtryk, at arbejdet i departementet på det nærmeste gik i stå. De udenrigspolitiske skridt, der nu blev foretaget, kom ikke som led i en egentlig analyse af fremtiden og det danske monarkis muligheder, men »fordi der ikke var andet at gøre«.

Det ydre udtryk for tilslutningen til Frankrig blev afsendelsen af kancellipræsident Kaas til Napolons hovedkvarter for at forklare det skete. Instruxen herom blev udfærdiget den 17. maj.⁷⁸ Sammenlignet med de to instruxer til Moltke og J. Bernstorff er den mærkeligt intetsigende. Den indeholder således ingen analyse og fremstilling af den danske udenrigspolitik's mål. Hovedsigtet med Kaas' rejse var at forklare begivenhederne ved Elben og de danske forhandlinger med England som et resultat af hensynet til Norge. Kaas var dog ikke bemyndiget til at undertegne en ny traktat, men den kom alligevel: den 18. maj krævede den franske gesandt i København, at en sådan skulle undertegnes.⁷⁹ Herfra gik der en

⁷⁴ Frederik VI t. Wegener 13/5 1813, Medd. VI, s. 233.

⁷⁵ Frederik VI t. Christian Frederik 15/5 1813, Medd. VI, s. 320.

⁷⁶ Rktz. t. Moltke 17/5 1813, t. Blome 18/5 1813, nr. 72.

⁷⁷ Lützows dep. 15/5 1813, nr. 52, 18/5 1813, nr. 53.

⁷⁸ Instrux t. Kaas, Frankrig I d, overordentlige sendelser.

⁷⁹ Rktz. t. Frederik VI 19/5 1813, Medd. VI, s. 140, 23/5 1813, Medd. VI, s. 142.

lige linie til Københavns-traktaten af 10. juli 1813, som var en fornyelse af 7. marts-traktaten. Men denne gang slap man ikke for at stille tropper til rådighed for Frankrig. Episoden omkring det engelsk-svenske forhandlingstilbud af 31. maj 1813 er kun at betragte som en stiløvelse over både de allierede og danske argumentet omkring problematikken tilslutning til koalitionen/afståelse af Norge.⁸⁰

⁸⁰ Morén, *anf. arb.*, s. 328 ff.

SUMMARY

In consequence of the Napoleonic wars Denmark in 1812 faced an entirely new situation, namely that of being a neighbour (and an ally) of France, the border of which ran north of Hamburg. In connection with the continental system, to which Denmark adhered, this had created a situation, which in the eyes of the king, Frederik VI, might prove dangerous to the security of the Danish monarchy, in case it did not prove sufficiently subservient to France.

At the same time another threat against the integrity of the monarchy was arising in the east: having lost Finland to Russia Sweden sought and got Russian support for its acquisition of Norway. Although certain steps were taken in order to accomplish this, it was not until November 1812 after the French disaster in Russia, that the possibility arose of Denmark losing Norway in the course of the war, which seemed to ruin its ally France and bring the Russian armies into central Europe. Only too late did the King recognize this although his Foreign Secretary, Niels Rosenkrantz, several times since September 1812 had tried to persuade him to loosen the connection with France and attempt a sort of rapprochement with England, its enemy. When Frederik VI in Spring 1813 tried to get a peace with England and get a better relationship to Russia, it proved impossible and neither would guarantee that Norway remained a part of the Danish monarchy. The result was a renewal of the ties to Napoleonic France, a policy which in the end proved disastrous, insofar as Denmark lost Norway at the peace in Kiel, January 1814.